

РОЗДІЛ I. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 304.4

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-4.2-01>

Різновекторність засобів подолання проблем дискримінації за віком

Грень Н. М.

кандидат юридичних наук

Національний університет «Львівська політехніка»

вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна

orcid.org/0000-0001-5780-9423

grennata25@gmail.com

Ключові слова:

дискримінація, дискримінація за віком, літні люди, засоби подолання, громадянське суспільство.

Дискримінацію слід вважати суттєвим порушенням прав людини. У сучасний час дискримінація за віком є найпоширенішою формою порушення принципу рівності. Для забезпечення активної старості на міжнародному, регіональному й національному рівні існує ціла низка нормативних та інституційних важелів, з-поміж яких Мадридський міжнародний план дій щодо старіння (2002 рік), Робоча група з проблем старіння (2010 рік), мандат Незалежного експерта з питання про здійснення всіх прав людини похилого віку (2013 рік), Конституція України (1996 рік), Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» й інші.

Проте виключно правовими засобами проблеми дискримінації подолати неможливо. Важливим є запозичення позитивного досвіду Кіпру щодо Комплексної стратегії статусу осіб старшої вікової групи, що містить належний громадський простір інклюзивного спрямування, взаємодію людей різних вікових груп, навчання інноваційного досвіду й новітніх технологій осіб літнього віку для доступного використання знань у побутових цілях, взаємодію громадських і державних інституцій. Проблеми, пов'язані з дискримінацією за віком, залишаються актуальними насамперед через соціальні чинники. В Україні громадянське суспільство не готове боротися з проблемою через те, що воно не вбачає питання віку взагалі дискримінаційним чинником. Люди похилого віку проявляють свою активність через безоплатний догляд за молодшим поколінням чи в інших сімейно-побутових справах.

Зокрема, надані такі рекомендації щодо сприяння активному старінню: виділення величезних економічних і соціальних внесків літніх європейців у працевлаштування, волонтерство й турботу; адаптування та маркетинг продукції належним чином, сприяння інклюзивному дизайну й електронній комерції; сприяння навчанню протягом усього життя, надаючи освіту дорослим доступним для старших людей способом; використання європейського партнерства з питань активного здорового старіння для фінансування соціальних і технологічних питань інновації, що сприяють активному й незалежному старінню, за участю самих літніх людей; сприяння обміну державними ресурсами й навичками між віковими групами, заохочуючи молодіжні проєкти залучати людей похилого віку й навпаки; забезпечення податкових стимулів для схем, що об'єднують людей різних поколінь на робочому місці й у громаді.

Diversity of means to overcome the problems of age discrimination

Gren N. M.

Candidate of Legal Sciences

Lviv Polytechnic National University

Stepan Bandera str., 12, Lviv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-5780-9423

grennata25@gmail.com

Key words:

discrimination, age discrimination, elderly people, means of overcoming, civil society.

Discrimination should be considered as a substantial violation of human rights. Nowadays, age discrimination is the most common form of violation of the equality principle. To ensure the old age activity at the international, regional and national levels, there are a number of regulatory and institutional levers, including the Madrid International Plan of Action on Ageing (2002), the Working Group on Ageing (2010), the mandate of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons (2013), the Constitution of Ukraine (1996), the Law of Ukraine “On Principles of preventing and combating discrimination in Ukraine” and others.

However, the problem of discrimination cannot be overcome by legal means only. It is important to adopt the positive experience of Cyprus on the Comprehensive Strategy for the status of the elderly, to include an appropriate inclusive public space, interaction between people of different ages, learning of innovative experience and the latest technologies for older people for available use of knowledge for everyday life, interaction of public and state institutions. Problems related to age discrimination remain relevant primarily due to social factors. In Ukraine, civil society is not ready to combat the problem, because it does not see the issue of age as a discriminatory factor at all. Elderly people show their activity through free care for the younger generation or in other family and household matters.

In particular, the following recommendations for promoting active aging are provided: highlighting the giant economic and social contributions of older Europeans to employment, volunteering and care; adapting and marketing of products appropriately, promoting inclusive design, and promoting e-commerce; promoting lifelong learning by making adult education available to older people; using the European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing to fund social and technological innovation issues that promote active and independent ageing, with the participation of older people themselves; promoting the exchange of state resources and the exchange of skills between age groups, encouraging youth projects to involve older people and vice versa; providing tax incentives for schemes that consolidate people of different generations in the workplace and in the community.

Постановка проблеми. Права людини, їх гарантія та забезпечення є основним завданням функціонування державних органів. Дискримінація як фактор порушення прав і свобод громадян, елемент прогалин у праві й протидія правовій рівності, повинен бути викоренений із суспільної та правової свідомості людства. Зазвичай практично усталеною є практика подолання проблем дискримінації, і слід погодитися з тим, що правовими й соціальними заходами багато проявів можна подолати. Стать і раса були головними проблемами рівності в Європі протягом багатьох десятиліть. Нині акценти змінилися – дискримінація

за віком стає найпопулярнішим номером у переліку дискримінаційних обмежень ХХІ століття.

Тривалість життя у всіх розвинених країнах збільшується, на противагу народжуваність зменшується. Це змінює всю усталену людську структуру світобуття. Це стосується як економічного, так і сімейно-побутового критерію. Термін перебування в трудових відносинах чимраз збільшується, для цього необхідні не тільки соціально-правові гарантії відсутності дискримінації на робочому місці, але й належне медичне забезпечення з метою продовження повноцінного життя особи.

Стан дослідження. Права людини, правовий статус особи, гарантії та механізми його захисту давно стали предметом наукового аналізу фахівців у сфері права, зокрема Ю. Бисаги, І. Жаровської, П. Рабіновича, М. Кельмана, Т. Гарасиміва, А. Селіванова, Н. Оніщенко й інших. Однак проблеми дискримінації за віком настільки вагомими й широкими, що потребують окремого комплексного аналізу. Проте слід констатувати, що цьому питанню українська правова думка приділяє незначну увагу. Зокрема, дискримінація за віком досліджується виключно як галузеве трудове явище, що наразі не відповідає належній правовій реальності.

Метою статті є аналіз можливих засобів подолання проблем дискримінації за віком у сучасному суспільстві.

Виклад основних положень. Тенденції у сфері старіння мешканців планети Земля мають суттєве значення та спричиняють наслідки для багатьох аспектів сучасного життя: ринок праці, технології на робочому місці, поведінка споживачів, системи соціального забезпечення, національні заходи охорони здоров'я та економічні показники державного зростання в цілому.

Статистичне управління Європейського Союзу демонструє, що ще нещодавно 17 відсотків європейців мали вік 65 років і більше, однак прогнози подвоюють цей показник – кількість зростає до 30 відсотків у 2060 році [1].

Саме сприйняття старості за останні десятиліття змінилося. Вихід на пенсію для жінок у згаданий період був за досягнення 55 річного віку. Це зумовлено не тільки важкими умовами праці, але й низьким рівнем медицини. Нині розвиток науки й техніки, біології та медицини дає можливість повноцінного забезпечення життя осіб старшої вікової групи. За даними опитування, проведеного європейською Дослідницькою групою з питань ставлення до віку в Кентському університеті (проаналізовано дані з 54 988 респондентів із 28 країн), середнім віком, за якого сприймається старість, є 62 роки. Це, до речі, швидше, ніж нинішній пенсійний вік у багатьох країнах.

Опитування показало, що ейджизм (дискримінація за віком) є найпоширенішою практикою дискримінації в цілому в Європі для кожної вікової групи. Тридцять п'ять відсотків респондентів повідомили про несправедливе ставлення на підставі віку; більше, ніж за ознакою статі (25 відсотків) і расової / етнічної приналежності (17 відсотків) [2].

Отже, проблеми дискримінації на робочому місці є вагомим елементом, що потребує правового визначення. Однак особи, що перебувають у старшій віковій групі, потребують соціальної адаптації до змінних умов глобалізованого суспільства.

«Сучасне суспільство відчуває себе соціально незахищеним і невпевненим у власному майбутньому, що спричинено негативними наслідками глобалізаційних процесів, інноваціями й технологічним прогресом, настанням цифрової ери, роботизацією та стрімким розвитком штучного інтелекту» [1]. У такому контексті слід погодитися з дослідницею А. Мостепанюк у тому, що одним із проявів глобалізаційних процесів на соціальну й економічну системи країн Європейського Союзу є напрям модернізації соціальної політики ЄС із метою протистояння новітнім викликам, а саме підвищення рівня зайнятості населення похилого віку шляхом надання відповідного додаткового навчання, тренування (принцип неперервності навчання) [4, с. 9].

Ми ж хочемо наукову спільноту заохотити до дискусії іншого роду. Люди похилого віку повинні залишатися активними повноцінними членами родини, сім'ї, громади, громадськості. Уникнення старших людей, їх усунення з громадського життя провокує відчуженість і непряму дискримінацію.

Слід забезпечити універсальний доступ до основних послуг, пам'ятаючи про бар'єри, що існують у різних процедурах, котрі можуть виникати в людей похилого віку, які можуть мати менший доступ до Інтернету або до основних банківських рахунків. Старість не має спричинити маргіналізації. Активна участь людей похилого віку в добровільній, громадській і навчальній діяльності підвищує добробут, зменшує ізоляцію та вносить значний економічний внесок.

Для забезпечення активної старості на міжнародному рівні й регіональному, зокрема європейському, прийнято низку нормативних стандартів. Серед них одним із ключових є Мадридський міжнародний план дій щодо старіння та політична Декларація, прийнята на Другій світовій асамблеї щодо старіння у квітні 2002 року. Також на рівні ООН була створена Робоча група з проблем старіння, яка була заснована Генеральною Асамблеєю та проголошена Резолюцією № 65/182 від 21 грудня 2010 року. 27 вересня 2013 року у своїй резолюції 24/20 Рада з прав людини заснувала мандат Незалежного експерта з питання про здійснення всіх прав людини похилого віку.

Ст. 24 Конституції України гарантує особам літнього й похилого віку захист від дискримінації та рівні з іншими громадянами можливості в усіх сферах державного й суспільного життя. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [5] в ст. 1 також у переліку дискримінаційних ознак зазначає вік.

В Україні навіть пропонувався проект закону, який би стосувався подолання дискримінації осіб старшої вікової групи [6]. Серед іншого ст. 22 вка-

зувала на заходи запобігання дискримінації щодо осіб літнього й похилого віку у сфері культури й освіти шляхом гарантування права цих осіб на:

1) реалізацію свого потенціалу у сфері літературної, художньої, наукової та технічної творчості;

2) вільний доступ до культурних цінностей, об'єктів матеріальної та духовної культури й культурних послуг;

3) рівні умови доступу до освіти (в тому числі професійної), навчання та одержання документів про освіту в навчальних закладах усіх категорій.

Вказані нормопроектні твердження вважаємо необхідними, однак, відверто констатуємо, суттєвого впливу на реальне подолання проблеми вони б не мали. Загалом за даними Державної служби статистики України за 2020 рік українці в середньому (тут не йдеться навіть про осіб, що перебувають на пенсійному чи соціальному забезпеченні) на послуги освіти, культури й відпочинку витрачали тільки 0,6% сімейного бюджету [7]. Отже, все ж соціальні питання є досить вагомими.

Проблеми, пов'язані з дискримінацією за віком, залишаються актуальними насамперед через соціальні чинники. В Україні громадянське суспільство не готове боротися з проблемою через те, що воно не вбачає питання віку взагалі дискримінаційним чинником. Люди похилого віку все більше залишаються активними в неоплачуваній ролі добровільного й сімейного догляду.

Необхідним є постійне вдосконалення доступу до товарів, освіти й послуг, забезпечення того, щоб усі громадяни отримували якість життя в будь-якому віці й підтримували самостійне життя, включаючи здоров'я та добробут. Для цього слід визначити правові, організаційні й економічні важелі для розробки й впровадження вікового середовища, збільшити кількісні та якісні дані щодо старших осіб, припинити й запобігти випадкам зловживання з тим, щоб розробити й впровадити більш прийнятну політику.

Європейські фахівці й моніторингові звіти позитивно оцінюють політику Кіпру як особливо прогресивну у сфері протидії дискримінації за віком. Там впроваджена й діяла Стратегія для людей похилого віку 2016–2020 років [8]. Серед іншого в ній подані Рекомендації щодо сприяння активному старінню:

– виділення величезних економічних і соціальних внесків літніх європейців у працевлаштування, волонтерство й турботу;

– адаптування та маркетинг продукції належним чином, сприяння інклюзивному дизайну, електронній комерції;

– сприяння навчанню протягом усього життя, надаючи освіту дорослим доступним для старших людей способом, у тому числі через програму ЄС «Грюндвіг», яка фінансує можливості для навчання для організацій освіти, персоналу й тих, хто навчається, для дорослих;

– використання європейського партнерства з питань активного здорового старіння для фінансування соціальних і технологічних питань інновації, що сприяють активному й незалежному старінню, за участю самих літніх людей;

– сприяння обміну державними ресурсами й обміну навичками між віковими групами, заохочуючи молодіжні проекти залучати людей похилого віку й навпаки;

– забезпечення податкових стимулів для схем, що об'єднують людей різних поколінь на робочому місці й у громаді.

Висновки. Дискримінацію слід вважати суттєвим порушенням прав людини. У сучасний час дискримінація за віком є найпоширенішою формою порушення принципу рівності. Для забезпечення активної старості на міжнародному, регіональному й національному рівні існує ціла низка нормативних та інституційних важелів, з-поміж яких Мадридський міжнародний план дій щодо старіння (2002 рік), Робоча група з проблем старіння (2010 рік), мандат Незалежного експерта з питань про здійснення всіх прав людини похилого віку (2013 рік), Конституція України (1996 рік), Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» й інші.

Проте виключно правовими засобами проблеми дискримінації подолати неможливо. Важливим є запозичення позитивного досвіду Кіпру щодо Комплексної стратегії статусу осіб старшої вікової групи, що містить належний громадський простір інклюзивного спрямування, взаємодію людей різних вікових груп, навчання інноваційного досвіду й новітніх технологій осіб літнього віку для доступного використання знань у побутових цілях, взаємодію громадських і державних інституцій.

Література

1. Demography Report 2010. European Commission Staff Working Document, produced by the EC Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion and Eurostat. *The Statistical Office of the European Union*. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/documents/Tab/report.pdf>.
2. Matters G. A Survey of Ageism across Europe EU briefing and policy recommendations : monograph. Age UK. June 2011. 15 p.

3. Stiglitz J. *People, Power, and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent*. New York : Allen Lane, 2019. 366 p.
4. Мостепанюк А.В. Трансформація європейської соціальної політики в умовах глобалізації. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 1. С. 7–10.
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06 вересня 2012 р. № 5207-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 412.
6. Про запобігання дискримінації щодо осіб літнього і похилого віку в Україні : Проект Закону України від 07 жовтня 2010 р. № 7224. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF5KO00A?an=3>.
7. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств). Додаток 7. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_vrdu_u.htm.
8. Republic of Cyprus national Report for the third Review and Appraisal Cycle of the implementation of the Madrid International Plan of Action on aging and its regional implementation Strategy (MIPAA/RIS) 2012–2017. October 2016. URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/country_rpts/2017/CYP_report.pdf.

References

1. Demography Report (2010) European Commission Staff Working Document, produced by the EC Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion and Eurostat, the Statistical Office of the European Union URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/documents/Tab/report.pdf>.
2. Grey Matters (2011) A Survey of Ageism across Europe EU briefing and policy recommendations. Age UK.
3. Stiglitz J. (2019) *People, Power, and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent*. New York: Allen Lane.
4. Mostepanyuk A.V. (2020) Transformatsiya yevropeys'koyi sotsial'noyi polityky v umovakh hlobalizatsiyi [Transformation of European social policy in the context of globalization.]. *Naukovyy pohlyad: ekonomika ta upravlinnya*. 2020. 1. 7–10.
5. Pro zasady zapobihannya ta protydyi dyskryminatsiyi v Ukrayini [On the principles of preventing and combating discrimination in Ukraine]: zakon Ukrayiny vid 06.09.2012 5207-VI *Vidomosti Verkhovnoyi Rady*. 2013. 32, 412.
6. Pro zapobihannya dyskryminatsiyi shchodo osib litn'oho i pokhyloho viku v Ukrayini [On prevention of discrimination against the elderly in Ukraine]: *Proekt Zakonu Ukrayiny* vid 07.10.2010 7224 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF5KO00A?an=3>.
7. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrayiny (za danymy vybirkovoho obstezhennya umov zhyttya domohospodarstv) [Costs and resources of households in Ukraine (according to a sample survey of living conditions of households).] (2020). Dodatok 7. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_vrdu_u.htm.
8. Republic of Cyprus national Report for the third Review and Appraisal Cycle of the impltmentation of the Madrid International Plan of Action on aging and its regional implementation Strategy (MIPAA/RIS) 2012-2017 (2016). URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/country_rpts/2017/CYP_report.pdf.